

B. A. R. P. R.

II

1515

B

N. IORGA

Politica austriacă față de Serbia

Conferință ținută în ședința solemnă a Institutului pentru
studiul Europei sud-ostice, la 21 Novembre 1914.

BUGUREȘTI

EDITURA INSTITUTULUI SUD-OST-EUROPEAN

1915.

N. IORGA

Politica austriacă față de Serbia

Conferință ținută în ședința solemnă a Institutului pentru
studiul Europei sud-ostice, la 21 Novembre 1914.

BUCUREȘTI

EDITURA INSTITUTULUI SUD-OST-EUROPEAN
1915.

Politica austriacă față de Serbia.

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ ÎN ȘEDINȚA SOLEMNĂ A INSTITUTULUI
PENTRU STUDIUL EUROPEI SUD-OSTICE, LA 21 NOVEMBRE 1914.

Institutul pentru studiul Europei sud-ostice s'a întemeiat pentru cunoașterea cât mai deplină a sufletului popoarelor, atât de înrudite cu no', care locuiesc Peninsula Balcanică. Din iubire pentru acest suflet s'a întemeiat Institutul. El a căutat să apropie sufletul românesc de sufletele națiunilor înrudite de dincolo de Dunăre. Din cunoașterea de către un suflet a celui alt trebuia să rezulte acea mare unire sufletească, pe temeiul căreia s'ar fi alcătuit o forță politică în stare să dea Europei un nou mijloc de păstrare a dreptății și de biruință a idealului.

Acesta a fost scopul nostru când s'a întemeiat Institutul. Este, dacă voiți, un scop politic, dar de o politică superioară tuturor politicilor obișnuite, acea politică, curată, înaltă care se desface din culturile naționale studiate cu iubire și înțelese pe deplin.

Astăzi prezența Austro-Ungurilor în Belgrad nu înseamnă decît încercarea de a zugruma una din aceste culturi pe care noi cu iubire am căutat să le urmărim în toate manifestațiile lor ; înseamnă o denegare a dreptului de a trăi al unui popor, al unuia care stă atît de aproape față de noi, atît de aproape sufletește și materialicește, încît o lovitură care se îndreaptă împotriva lui este o lovitură care se pregătește împotriva noastră. Așa fiind, privim ca o datorie pentru noi, institut științific, consacrat cercetării unei culturi din care se desface un ideal, să ținem această ședință solemnă în care, din puncte de vedere diferite, d. Murgoci și cu mine vom încerca să lămurim pe ascultătorii asupra însemnătății actului care s'a îndeplinit acum cîteva zile prin ocuparea Belgradului de trupele austro-ungare. D. Murgoci va lămuri lucrurile din punctul de vedere geografic, eu voi arăta că aceia ce s'a întîmplat în săptămîna aceasta nu e decît ultima consecință a unei politici, vechi de mai multe secole, pe care cu cît vom cunoaște o mai bine, cu atît ne vom feri mai sigur de dînsa.

Voi încerca să arăt cum, în decurs de mai multe secole, s'a ajuns prin dezvoltarea unor tendințe care pe deosebite căi și în împrejurări deosebite au căutat să fie îndeplinite, la evenimentele din săptămîna trecută.

Nu e de mirare dacă voi începe mai adînc în trecutul Peninsulei Balcanice pentru că ten-

dințele care au câștigat biruința de acum câteva zile sînt foarte vechi, cum sînt și foarte periculoase. Cînd e vorba numai de un capriciu datorit unui stăpînitor de Stat sau unui diplomat dispunînd de soarta unei națiuni, evident că lucrul are mai puțină importanță: omul este astăzi și mine nu e; sau același om poate să-și schimbe părerea după alte informații și o experiență nouă; dar faptele periculoase sînt acelea care, în legătură cu un trecut secular, reprezintă o necesitate de dezvoltare a aceluia care le îndeplinește. Vom vedea că lupta împotriva Serbiei, tendința de a zdrobi Serbia, de a căpăta o nouă intrare în Peninsula Balcanică, de a atinge în felul acesta marea Sudului, de a preface întregă această peninsulă cu toate popoarele care o locuiesc într'un deuseu al producției fabricilor Austriei și într'un cîmp de expansiune a poftelor de cotropire maghiară, că lucrurile acestea aparțin unui trecut foarte îndelungat; că de la începutul vieții politice a Peninsulei Balcanice până astăzi este o singură dezvoltare care tinde înnainte de toate la sfărîmarea națiunilor ce s'ar putea găsi în calea actualei Monarhii austro-ungare sau a formelor politice prin care Monarhia austro-ungară a fost pregătită în trecut.

I.

A fost o vreme cînd Țara-Sîrbească era mult mai întinsă decît cum e astăzi. Diferite formații politice au purtat numele de Serbia; ele s'au

alcătuit în locuri deosebite, lăsînd pretutindeni amintiri care sînt astăzi reunite în tendința de unificare națională a poporului sîrbesc. A fost un timp cînd Sîrbiî se găsea și pe malul nostru al Dunării. Noi cunoaștem două feluri de Slavi: cunoaștem pe acei Slavi, de altă origine decît Sîrbiî, pe cari Romîniî îi numiaî odinioară, — și numele s'a păstrat pînă astăzi în unele localități, — Șchei, Șchiai. De la ei vin localitățile cu numele de Șcheia din Moldova, de la ei vin Șcheiî din Brașov, — Bolgárszék este o traducere arbitrară a Ungurilor și nu corespunde cîtuși de puțin cu vechiul fond istoric slav din regiunea aceasta —, de la ei vin și în alte părți nume de localități care derivă din acest vechiî nume românesc pentru Slavi (Slav, Sclavus, dă filologiceste Șchiaiî). Pe lingă acești Slavi, ai noștri cunoșteaî pe Sîrbi, ca tovarăși de locuință pe acest mal stîng al Dunării. Căci neamul sîrbesc, marea seminție sîrbocroată a locuit întaiî în regiunile pontice și pe malul stîng al Dunării, pentru ca, pe urmă, să se reverse în părțile apusene ale Peninsulei Balcanice, întinzîndu-se asupra Peninsulei întregi.

Nu este o întîmplare faptul că *Belgrad* e numele Capitalei Serbiei. Vedeți: nu-î pot zice altfel; nu-mî pot închipui că ar putea să fie altfel. Astfel de expansiuni militare produse într'un moment de noroc saî de strivire a celui viteaz prin forțe copleșitoare, nu sînt niciodată durabile. O știm noi, cari de atîtea ori am fost zdrobiți, stropșiți în felul cum aî fost stropșiți

Sîrbiî în luna aceasta, și totuși ne-am ridicat iarăși și, cu ajutorul lui Dumnezeu, trăim, și privim drept în față pe acei cari se laudă că ne găsim cu desăvîrșire și pentru totdeauna supt călcîiul lor. Cum ne-am ridicat noi, se vor ridica și Sîrbiî și oricine reprezintă cu vitejie un drept nu va fi biruit niciodată, ci se va ridica din nou cu puteri înzecite împotriva aceluia care a încercat să-i zdrobească viața. (Aplause puternice.)

Numele de Belgrad, pentru Capitala Serbiei, — orice trupe s'ar găsi astăzi în cuprinsul zidurilor sale, — nu e întîmplător: el înseamnă Cetatea Albă. Asemenea numiri de Cetate-Albă, de Belgrad în slavonește se întîlnesc însă și în alte regiuni de la Nordul Dunării. Este Cetatea Albă a noastră, de la limanul Nistrului, pe care Polonii o numiau Bialogrod și pe care vecii Slavoni o numiseră fără îndoială Belgrad, întocmai ca și orașul în care s'a resumat viața politică a Serbiei moderne. Capitala cea veche a Ardealului, pe care o numim Alba Iulia, formă foarte frumoasă, dar arbitrară, răzimată numai pe amintiri clasice din antichitate și care n'a existat niciodată în trecut, nici în literatură, nici în graiul comun — este pentru popor Bălgrad, același nume ca și celelalte două d'innainte. Dar în mijlocul Ungariei Stuhlweissenburg sau Székesfehérvár al Ungurilor nu î altceva decît tot un Belgrad. Prin urmare între Belgradul unguresc, între Belgradul de la vărsarea Nistrului, între Belgradul din inima Ardealului și Belgradul Serbiei, căruia Nemții îi ziceau «Ce-

tatea-Albă grecească» (*Griechisch-Weissenburg*), este evident o legătură. O anumită seminție slavă avea deosebita aplecare de a numi cetățile sale de căpetenie: Cetatea-Albă.

A fost o vreme, deci, cînd acești Slavi aŭ locuit în regiunile de la Nordul Dunării. După aceasta s'a petrecut acea trecere a rîului, acea așezare în Peninsula Balcanică de care vorbiam cu puțin mai înainte, și, pe la jumătatea veacului al VII-lea, Sîrbiŭ erau în toată Peninsula¹. Bulgarii aŭ venit în a doua jumătate a veacului al VII-lea. Seminție turanică, ei n'aŭ turanizat pe Slaviŭ din vechea Mesie, ci numai aŭ dat un nume turanic smințiilor slave, sîrbești, care se găsiaŭ în aceste locuri. Prin urmare, precum o parte din lumea apuseană a evului mediu s'a prefăcut în Franci, nu din cauza numărului copleșitor al Francilor, ci prin faptul că s'a întemeiat o nouă formă de Stat germanică în regiunile acestea, păstrîndu-se vechea populație, tot așa partea răsăriteană a Sîrbilor din Peninsula Balcanică s'a prefăcut de pe la 670 înainte în Stat bulgăresc. N'a fost o cucerire națională. Nu trebuie să exagerăm și nu trebuie să exagereze nimeni. Noi ne-am desbrăcat de anume amintiri romantice care erau o piedecă pentru desvoltarea noastră normală și un îndemn către aventuri; tot așa ar face bine și vecinii noștri bulgari să părăsească anume tradițiuni care se ridică pînă în veacul al VII-lea și care

¹ Cronicarii noștri și zic Bulgarilor (din Nicopol, d. p.) *Sîrbi*.

n'au nimic a face cu dezvoltarea mai apropiată de noi, singura de care trebuie să se fie samă. Prin urmare nu s'a întemeiat *alt* Stat, de *altă* națiune, represintind altă rasă și avînd alte tendințe, prin venirea Bulgarilor pe la 670 Bulgarii din întăia Împărăție nici nu scriau în limba slavă: vechiul Stat bulgăresc, Țaratul întăiū a avut ca limbă «oficială» limba grecească; inscripțiile sînt în grecește; limba liturgică a fost chiar, la început, limba grecească.

II.

De acum înnainte, supt Sîrbii, s'a înțeles nu mai partea aceia a populației slavone care a rămas nesupusă Bulgarilor, care a trăit supt Voevozi și cnejii, întocmai cum și noi am trăit supt Voevozi și cnejii, fiindcă, din toate popoarele slave, numai cu Sîrbii avem această comunitate absolută a vechii noastre organizații; sistemul voevodal și cnezial pentru organizarea primitivă se întilnește numai la noi și la dînșii, din cauza vechii și îndelungatei coabitări dincoace de Dunăre. Iar, în partea răsăriteană a Peninsulei Balcanice, Bulgarii au împrumutat de la Bizantinii cu totul alte rosturi de organizare, pe cînd comunitatea slavo-românească de la început a trăit numai între poporul nostru și al Sîrbilor.

Foarte multă vreme, Sîrbii nu se organizează ca Stat. În general Slavii nu formează State decît atuncî cînd ideia de Stat e adusă de străini. Este

un fenomen general pentru toate semințiile slave. Ideia de Stat prin urmare a fost adusă la Sîrbî prin contactul cu civilisația apuseană de pe malul Mării Adriatice. Cea d'întăiū Serbie s'a întemeiat acolo, în Diocleia de odinioară, de unde și-a luat, cîndva numele Dioclețian. În Muntenegrul de astăzi, în regiunea de lîngă Antivari, Dulcigno, etc. Capitala celui d'întăiū Stat sîrbesc a fost Cattaro la Marea Adriatică, unde Croația răspundea tot cu un Belgrad (Biograd). Prin urmare acolo, la Marea Adriatică, în contact cu civilisația apuseană, în contact cu religia catolică, cu expansiunea italiană, s'a întemeiat o Serbie. *Neamul plecase de la Dunărea românească, Statul s'a format la Adriatica italiană: o dezvoltare cuprinsă între cele două latinități ale Orientului.*

Puțină vreme după aceasta, se întemeiază o a doua Serbie, în interior, în regiunea Novibazarului, în Sangeacul care a fost dăruit cu atîta mărinimie de Austria pentru a primi în schimb Bosnia și Herzegovina. Acolo e Rascia veche, acolo era localitatea Ras, de unde a venit numele acesta de Rascia, ce trăiește în numele populației, care se zice, de Ungurî, până astăzi: Rați. În această regiune a Novibazarului, foarte scumpă pentru Sîrbî, se întemeiază al doilea Stat sîrbesc ce se deosebește *esențial* de cel de la Marea Adriatică. Acela era latin, catolic înrîurit de civilisația italiană; Statul acestălalt, din Rascia este influențat politicește de Imperiul bizantin, influențat cultural de elenism,

influențat bisericește de ortodoxia constantinopolitană.

Pentru a suprima acest Stat sîrbesc începător s'au ridicat două puteri politice: una la Sud, alta la Nord. Lupta între ele ține mai bine de un veac și împiedecă formațiunea unei Serbii puternice, care tindea să se alcătuiască din simburile acesta bizantin, răsăritean, al Rasciei și din vechiul simbur latin, apusean al Diocleii. Puterea de la Sud este Imperiul bizantin; puterea de la Nord este Ungaria. Prin urmare: imperialismul roman autentic al Constantinopolei și *imperialismul roman de contrabandă al Ungariei*. Ungaria a luat acest imperialism roman prin Germani, cari erau continuatorii în Apus ai Imperiului occidental de odinioară supt forma «Sfîntului Imperiu Roman de nație germană». Ungaria veche a împrumutat, între alte lucruri luate de aiurea, și tendințele imperialiste ale Germanilor din centrul Europei.

III.

În concurența aceasta pentru stăpînirea Serbiei, Ungaria din veacul al XII-lea n'a avut un noroc tocmai mare. Bizanțul era mult mai puternic, întrebuintînd forțe asiatice ca și forțe europene și avînd în fruntea sa, nu descendenți în a treia sa a patra generație a unor barbari fino ugrici, ci pe glorioșii și cuminții Comneni, una din cele mai strălucite dinastii care au stăpînit vre odată un Stat european. Pe chestiunea aceasta a Serbiei, din cauza rivali-

tății pentru stăpînirea Rasciei, a început lupta Bizanțului împotriva Ungurilor, și rezultatul a fost că, în a doua parte a domniei lui Manuil Comnenul (1143-1180), dacă a existat o Serbie numai ca provincie de vasalitate bizantină, a existat și o Ungarie numai din grația Imperiului bizantin. Ungaria are porniri vijelioase de cucerire pe care le plătește imediat cu dobîndă. Prin urmare, din dorința ei de a ajunge stăpînă în Peninsula Balcanică a rezultat situația aceasta umilită din vremea lui Manuil Comnenul. Regiunea Belgradului — cetatea fusese luată de regele maghiar Ștefan al II-lea și distrusă, clădindu-se din ruine Semlinul — intră în mîinile Bizanțului. Aici era un ducat foarte puternic, ducatul de Belgrad, Niș și Branicovo, care însemna o marcă bizantină în regiunea Dunării și Savei. Iar Ungaria ajunsese într-o situație atît de scăzută față de Imperiul Comnenilor, încît de la Constantinopol i se impunea regii: un pretendent crescut la Constantinopol însoțit cu sora soției lui Manuil, și-a văzut chiar vechiul nume unguresc de Bela schimbat în cel tradițional bizantin de Alexie.

După foarte puțină vreme, Imperiul bizantin al lui Manuil Comnenul plătește și el datoria pe care o plătesc pe rînd toate puterile mari ale lumii: supt succesori nevrednici Imperiul decade, Comnenii sînt înlocuiți după cîțiva ani și se stabilește în Constantinopol un Imperiu latin (1204). Iar, pe de altă parte, în Peninsula Balcanică se ridică la putere o dinastie de păstori vlahi, a lui Petru, Asan și Ioniță; se

stabilește acea contrafacere de Imperiu bizantin pe care noi o numim de obicei Imperiu romîno-bulgar care însă n'a existat supt acest aspect niciodată. Era un Stat făcut după norme romane de păstori aromîni din Peninsula Balcanică pentru Slaviî bulgari. Definiția e mult mai complicată de cum ar părea după titlul usual de «Imperiu romîno-bulgar». De o parte, Imperiul latin, iar în Peninsula Balcanică Statul lui Ioniță. *Ungaria încearcă atunci o nouă năvălire imperialistă, ca să ajungă prin Latiniî din Constantinopol în stăpînirea întregii lumi balcanice.*

IV.

Andreiî al II-lea, care a făcut și o cruciată, coborî toate ideile imperiale în sufletul său, și el se gîndia ca, într'un moment de vacanță la tronul constantinopolitan, să se instaleze el acolo, pentru ca, din Constantinopol, în puterea legăturilor cu Papa și cu Apusul, prin caracterul său represintativ al civilizației politice latine, să domine toată această lume răsăriteană.

Ar fi fost de dorit ca Andreî al II-lea să fi făcut și el cunoștință cu ciobaniî lui Ioniță: cel d'întăiî Împărat latin murise în închisoarea Asăneștilor și Imperiul latin n'a avut o clipă de odihnă de pe urma năvăliilor Vlahilor. De sigur că Andreî al II-lea n'ar fi dus o mult mai bine decît ceilalți.

După cîteva decenii, Ungaria este oprită însă brusc în cel mai mare vis al ei, — *regele Un-*

garietii purta în titlul său, numele Serbiei, Ramei (Bosnia) Bulgariei, Cumaniei, care cuprindea țerile noastre, prin urmare ale domniei asupra întregii lumi balcanice, — de năvălirea mongolă de la 1241. Țara este total devastată, regele răspins în depărtate colțuri apusene, către Dalmația, și, numai când potopul tatar se retrage în stepă, numai atunci Ungaria poate să se gândească a se organiza din nou. Atunci se caută a se instala aici Cavaleriile Ioanișii pentru a păzi riul care în aceste locuri este al nostru și al Sîrbilor, iar al Ungurilor numai în ce privește depărtata pustă. Cavaleriile Ospitalierii nu s'au așezat însă în aceste regiuni ale noastre, și Statele din Peninsula Balcanică s'au ridicat din nou, și s'au dezvoltat cu atât mai ușor, cu cât Ungaria întreagă fusese atinsă de lovitura tătarască pe când Peninsula rămăsese aproape în afară de prădăciunile hordelor. De altminterea încă înainte de 1220 Statul sîrbesc se organizase regal dobîndind și o dinastie capabilă în neamul Nemanizilor, dintre cari Ștefan, «cel întâiî încoronat», se ridică sus între stăpînitorii acestor regiuni.

V.

Serbia se poate dezvolta astfel în decursul veacului al XIII-lea după plecarea Tatarilor, pe când Ungaria supt ultimii Arpadieni, se zbuție ca să și recîștige situația de odinioară și nu izbutește. Doar în veacul următor, de la 1300 înainte, se începe o mare politică agre-

sivă, cavalierească, o politică occidentală, nu națională, ungurească, atunci cînd se instalează noua dinastie, din Casa de Anjou, dinastia angevină. Această dinastie s'a lovit și de noi ca și de Sîrbi. Se poate zice că această dinastie, care voia să domine Balcanul întreg, să unească într'un bloc catolic dunărean Ungaria, Polonia și țerile noastre, a fost înfrîntă în tendința ei de dominație de Romîni și de Sîrbi. Este vremea cînd se organizează principatul «a toată Țara-Românească»; anul 1330 e al afirmării independenței noastre prin vestita luptă de la Posada, în care Carol Robert, cel d'întăiu Angevin, intrat în «Transalpina» noastră, e salutat cu o uriașă ploaie de bolovanî în munții Muscelului, ce și pierde pecetea Regatului și renunță să se amestece vre-odată în viața internă a noului principat muntean, lăsat să-și urmeze «ursita» lui. Puțin după aceasta o «Țară, Moldovenească» a Romînilor se va întemeia din Maramurăș prin răscoală contra Ungar ei, — și se va menține. În ceia ce privește Serbia, este vremea domniei lui Ștefan Dușan (1331-55), cel mai mare rege sîrb, care reprezintă în stăpînirea lui de cîteva decenii cea mai largă expresie, cea mai înaltă mîndrie a rasei sale. El trăiește în sufletul Sîrbilor pînă astăzi, el li ridică încrederea într'înșii și poate, une ori, prin măreția unui Imperiu peste marginile firești ale vieții poporului său el dă indicații greșite politicei moderne a neamului. Ajunge să domine toată Macedonia pînă la Marea Adriatică și o mare parte din Albania; moneda pe care o

bătea oraşul Cattaro cu chipul său îl reprezentă ca Împărat. Căci se încoronase la capătul cuceririlor sale ca Împărat al Sirbilor şi al Grecilor, al «Romeilor», ca Împărat bizantin. În jos, stăpînirea lui mergea şi mai departe, cuprinzînd Tesalia Aromînilor

Până în regiunile curat elenice se întindea deci această domnie, care se sprijinia pe de o parte pe Marea Adriatică, de altă parte pe Sava şi Dunăre iar, în ceia ce priveşte Bulgaria, se putea lăuda că, printr-o luptă hotărîtoare, izbutise să o coboare pe planul al doilea.

Prin urmare Ungaria Angevenilor nu se putea întinde între Carpaţi şi Dunăre din cauza consolidării principatului Ţerii Româneşti; aceeaşi Ungarie angevină nu putea pătrunde în Peninsula Balcanică din cauza, nu numai a întăririi Statului lui Duşan dar şi resumării vieţii Peninsulei Balcanice în Statul care, în lupta ce o duce cu Bizanţul, ar fi fost în stare să iea în stăpînire însăşi cetatea împărătească

VI.

Regele Ludovic-cel Mare, al doilea Angevin, doritor de a şî supune Ţara-Românească şi Serbia, era încă în viaţă cînd au venit Turcii. Atenţia lui era îndreptată în multe părţi, şi el n'a putut să privească în rîndul întăiū primejdia cea mare, pe care mulţi nici n'aū înţeles-o. Turcii se înfăţişau ca bande de mercenari servind cînd pe unii, cînd pe alţii, în condiţii foarte modeste; n'aveau nici pe departe ambiţii

regale sau imperiale. Cine ar fi zis că acești prădători de drumul mare, cei mai iefteni dintre mercenarii iefteni, o să întemeieze peste câteva decenii un mare Imperiu, că urmașul modestului Urkhan, emirul asiatic, că urmașul lui Murad, uimit de norocul cuceririi Adrianoplei, o să fie Mohammed al II-lea cuceritorul Bizanțului și întemeietorul noii Împărății a Romei răsăritene! N'am înțeles-o noi, n'aū înțeles-o Slavi din Peninsula Balcanică, n'aū înțeles-o Grecii sfișiați de discordii și n'aū înțeles-o nici Ungurii. O mare luptă a Ungariei pentru a salva Peninsula Balcanică, creștinătatea, cultura veche creștină în această peninsu'ă de puhoiul turcesc nu s'a încercat. Turcii pătrund, liniștit, tot mai adînc în Balcani; ei sfărîmă Statul bulgar, înlătură pe rînd Serbia din Macedonia și Serbia din Marea Adriatică, toată moștenirea lui Ștefan Dușan, care se împărți supt f ateles, fiul lui și deosebiții seniori, și, la sfîrșit, ei ajung să zdrobească și Statul lui Lazăr, cneazul, Craiul Serbiei dunărene, prin lupta dela Cosovo (1389). Urmașul lui Lazăr, despotul Ștefan, va participa la luptele Turcilor în rîndurile lor, pentru ca al doilea urmaș, Gheorghe Brancovici, să ducă o viață absolut zbuciumată, care nu e decît prefața totalei dispariții a Serbiei. Atunci în toată Peninsula Balcanică se stabilește noua Împărăție a lui Mohammed al II-lea.

În vremea aceasta Ungaria nu-și îndeplinește, supt urmașii lui Ludovic-cel-Mare, supt regele-Împărat Sigismund sau supt Matiaș Corvinul,

cîtuși de puțin rolul de a apăra această lume a Balcanilor pe care de atîtea ori tinsese a o stăpîni. Și mi se pare că e foarte drept ca, atuncî cînd cineva tinde să stăpînească un Ținut, să facă și sacrificii pentru păstrarea lui: altfel e o politică din cele mai ieftene. Cînd se oferă ocazia favorabilă, asaltul; cînd se găsește în cale primejdia, se descopere altă ocupație. Aceasta este însă politica veche a Ungariei și politica Austriei nu este decît adoptarea începînd cu veacul al XVI-lea, a acestei politice.

Ungaria, de alminteri, a plătit indiferența sa față de creștinii din Balcani. Dacă Matiaș Corvinul, în loc să tindă către Viena, către stăpînirea Silesiei și provinciilor austriace, ar fi avut altă politică, *orientală*, Ungaria veche mai putea trăi veacuri, independentă și glorioasă. Mîndrul Craiū avea sînge românesc, dar direcția politică i-o dăduse maică sa, o Szilágyi, care nu sămăna în gînduri cu bătrînul Iancu-Vodă din Inidoara al nostru, care, acela, se sprijinise pe elementul românesc și cu elementul românesc căutase să ridice creștinătatea din Balcani pe cînd fiul său, făcînd politica pe care maică-sa i-o coborîse în sînge, umbla după rosturi mari imperiale în centrul și Apusul Europei, iar supt ochii lui creștinii balcanici se sfărîmau pentru veacuri întregi. De aceia, dacă, la 1526, în lupta de la Mohács, a căzut Ungaria supt Ludovic al II-lea supt tînărul și nevinovatul Ludovic Iagelonul, părăsit de nobilii săi, cari l-au lăsat să se cufunde în mlaștinile înfrîngerii, meritîndu-și pentru toate veacurile neș-

tearsa învinuire a celor cari n'au stat alături de suveranul lor, și dacă s'a coborât apoi pentru două veacuri steagul Ungariei, vinovat nu e copilul acesta, ci Matiaș Corvinul, care lăsase ca forța turcească să se întărească în Peninsula Balcanică. Mohammed al II-lea încercase în zădar a lua Belgradul, ocupat de Unguri cîteva decenii și apărat de bătrînul Hunyady, care și muri de oboseală supt zidurile lui (1456); cetatea s'a luat numai cîțiva ani înainte de căderea Ungariei. Lucru vrednic de luat în seamă... Prin urmare, cînd o putere din Peninsula Balcanică iea ori reiea Belgradul, aceasta înseamnă o precizare pentru soarta regatului de peste Dunăre și Sava. Ungaria luase Belgradul la moartea despotului Ștefan, îl păstrase sub Gheorghe Brancovici și era foarte mîndră de cucerirea aceasta. Întocmai cum mîndră este Ungaria actuală de cucerirea din săptămîna aceasta. Dar a venit valul cellalt, valul otoman și a recucerit Belgradul, iar după trecere de cincî ani regele Ungariei muria în mlaștinile de la Mohács și regatul ajungea în inima sa provincie turcească, pe cînd alții împărțiau rămășițele celelalte. Este un Dumnezeu care pedepsește pe cei trufași Scriptura zice că «se vor scobori din scaun cei trufași și se vor ridica cei umili», și vorbele sfinte cuprind experiența de veacuri a omenirii: mulți trufași trebuie să fi văzut omenirea coborîți din scaunul lor și mulți umili ridicați în acest scaun pentru ca în gura lui Dumnezeu însuși să se puie aceste vorbe, (*Applaus prelungit*).

Prin urmare la 1526 Ungaria dispăre. În Buda

întră un Pașă, în Timișoara alt Pașă. Vremea Pașilor a trecut, dar vremea națiunilor — nu. În Ardeal Casa Zápolya întemeiasă un principat vasal al Turcilor —, pe umerii noștri apăsați, pe carnea noastră zdrobită ridicându-se toată acea aristocrație maghiară care a încunjurat și susținut pe «Craiu» ardelean. Timp de mai bine de un veac și jumătate, Casa de Austria, care moștenise în parte Ungaria, care tindea să capete și restul, a avut o situație foarte umilă față de Turci. La Constantinopol se făcea un haz nespus de represintantul regelui la Viena, «Craiu din Beciu» în ungurește «Bécs király», care trecea drept un om total lipsit de vitejie și tot în aceeași măsură și lipsit de bani. Și Turcii nu prețuiesc decât două calități: la cei viteaz, vitejia; la ceilalți măcar banii cari pot răscumpăra lipsa acestei calități. Ei bine, toată această diplomatie austriacă, încurcată în pînza pe care o țesea, ca un păiajen olog care nu poate prinde muștile ce, zburînd, pot privi une ori pe tiranul lor prins în propria lui operă, toată această migală austriacă fără bărbăție și putere apărea Turcilor ca extraordinar de ridicolă. Luptău rău, plătiau rău.

VII.

A trecut cîtăva vreme înă, și un noroc extraordinar, noroc datorit decăderii, firește ne-bănuită de nimeni, a Împărăției turcești, face ca, în curs de mai puțin ca douăzeci de ani Casa

de Austria să recapete Ungaria întreagă. La 1683 Marele-Vizir Cara-Mustafă fusese înaintea Vienei. Viena era aproape de capitulare, și Ioan Sobieski, cavalerescul rege polon, scăpă singur orașul împărătesc. Împăratul Leopold ieși recunoscător înaintea mîntuitorului său pentru ca, în acel moment chiar, legătura dintre dînsul și acest mîntuitor să fie sfărîmată prin trufia Cesarului care nu voia să acorde paritatea omului care-l scăpase Capitala de cădere. Austria e totdeauna aceeași, și te întrebî: dacă n'ar avea aceste defecte, unde ar fi ajuns prin norocul ei secular; dar defectele acestea sînt providențiale; ele dreg ceia ce ar fi fost stricat altfel pentru totdeauna.

S'a mers și mai departe spre întărirea granițelor ungurești. Pacea de la 1699 din Carlovăț i-a dat Ardealul. Atunci s'a ușezat Habsburgii în Ardeal, care pînă în acel moment fusese un principat autonom supt suzeranitate turcească. Nu e așa de veche Austria în Ardeal cum se crede. Nici Ungaria n'a fost stăpîină imediată a'ci înaintea de dominația austriacă înființată prin pacea de la Carlovăț, ci era numai Voevodul regal nobilimea maghiară, iar ca locuitori în orașe Sașii, ca țeranî milioanele de Romîni. Ștefan-cel-Sfînt — ca să nu mai vorbim de legendarul Arpád — n'a locuit în Alba-Iulia, ferească Dumnezeu! Iar, în ceia ce privește esența constituțională a stăpînirii ungurești în Ardeal, ea s'a făcut totdeauna prin Voevozi ardeleni, după cea mai veche datină românească.

Pe vremea aceasta, Casa de Austria era foarte

bine servită de cineva care n'avea nicio naționalitate, sau, dacă vrei, avea trei naționalități, ceia ce e ca și cum n'ar fi avut nicio. Era Eugeniu de Savoia, care, cum se știe, se iscălia Eugenio von Savoie, trei limbi, trei suflete, și natural tot ceia ce trebuie unui mercenar pentru a putea servi oricând pe oricare stăpîn. Eugeniu de Savoia a fost un mare geniu militar—aceasta este incontestabil, și fără dînsul nu a jungea Casa de Austria la pacea de la Carlovăț, la pacea din Pojarevaț (1718), căci ale lui personale, iar nu ale Casei de Austria, erau acele cuceriri și încă mai puțin ale rasei maghiare, pe care o urmă Viena acum în vechea politică de supt Arpadieni și Angevini. Oamenii extraordinari răsar oriunde vrea Dumnezeu, căci «spiritul suflă unde voiește el», dar mărirea popoarelor nu se face niciodată printr'un om extraordinar, care nu se repetă; mărirea popoarelor se face prin forțele permanente ale popoarelor, prin dezvoltarea pe căi normale, capabile oricând să îndeplinească în chip logic misiunea lor. Prin aceasta se ridică un Stat. Acuma sînt diplomați cari, punînd înaintea faptelor unui general mare, vrea să sperie lumea cu dînsul, dar se întîmplă că generalul moare și rămîne numai diplomatul, și să ferească Dumnezeu de ce se întîmplă atunci! Nu-mi închipui că generalul Potiorek sau d. Frank, «cuceritorul» fălos al Belgradului în 1914, să fie un al doilea și al treilea Eugeniu de Savoia; ba mi închipui că întîlnirea ce a putut avea loc între umbra mare a lui Eugeniu, care s'o

mai fi purtînd prin cetate, în jurul ruinelor palatului său de odinioară, și persoana îngîmfată de uşoara victorie a d-lui general Frank, trebuie să fi fost foarte interesantă. S'o fi cutremurat cetatea ca de bubuitul tunurilor de 42 cm de rîsul uriaş al celui de la 1700, cînd a văzut succesele de astăzi, așa de călduros apreciate de presa, evident pur maghiară, a Budapestei.

Închizînd această parentesă, diplomația austriacă și-a făcut următoarea socoteală: întăia campanie a lui Eugeniu de Savoia a dat granița Dunării; prin urmare să se facă alt război pentru ca, în alte campanii, Eugeniu de Savoia să ducă vulturii până în Balcani. Era atunci Eugeniu de Savoia, și succesul a încoronat planul diplomației austriace: ni s'a luat nouă Oltenia și Sirbilor toată partea de Nord a țerii lor, împreună cu Belgradul. Vedeți că din cele mai depărlate timpuri soarta Serbiei și a noastră sînt comune: *hodie mihi, cras tibi!* Teribilă vorbă veche! «Azi mie, mîne ție», vorba pe care anticii o scriau pe morminte!

Deci Belgradul ocupat, Oltenia pierdută — un anume program, care n'a fost dat încă la tipar, cuprinde și realizarea stăpînirii austriace asupra provinciei ce s'a zis timp de douăzeci de ani și mai bine «Österreichische Walachei» —, și se credea că niciodată stăpînirea Domnului din București n'o să se întoarcă în Oltenia. Era vorba și de o schimbare de religie, ca să se taie și mai lămurit linia de demarcație între Oltenia și restul țerii: se întroduseseră pavli-

chient din Balcani, se numise un episcop bulgar catolic și se țintia la o transformare totală a provinciei. Totuși — Împăratul din Viena, așa de mare, Domnul din București așa de mic, un biet Fanariot! —, Fanariotul s'a întors în provincia de unde fugise armata puternică a Împăratului din Viena. Pentru că Eugeniu din Savoia murise. *Rețeta* lui nu ajungea. Războaiele nu se fac cu rețete, ci trebuie totdeauna și medicul, care e chiar factorul de căpetenie: altfel, precum s'ar căuta toate bolile cu manuale de medicină la dispoziția oricui, un manual de stat-major ar ajunge pentru a face din fiecare general un Napoleon, ceia ce nuse prea întimplă. S'a deschis și al treilea război, și pacea s'a încheiat la Belgrad (1739), însă după marea înfringere a Austriecilor din partea Turcilor decăzuți. Fiindcă Dumnezeu, când vrea să bată pe trufaș, nu-l bate cu un viteaz, ci — cu un netot

Aceasta însemna Belgradul pierdut pentru Casa de Austria, cum pierdut a rămas până ieri. Turcii s'așezat din nou acolo, noi am recăpătat Oltenia. Și, atunci, în cursul veacului al XVIII-lea Casa de Austria a făcut o singură sfortare pentru reocuparea provinciei pierdute, în tovărășie cu Rușii, cari s'așezat înțeles cu dînșii împărțind frățeste: Rușii biruința; Austriecii înfringerea. (Ilaritate.) Numai cât în campaniile din 1789 până la 1791 s'a întimplat acest lucru, ușor de așteptat: așa cum se împărțiseră lucrurile în război. s'așezat și la pace. După ce Împăratul Iosif al II-lea

fugise înaintea Marelui-Vizir în Banat, se încheie pacea de la Șiștov. Cu toată ocuparea Țării-Românești întregi de către principele de Coburg, și a Moldovei între Siretiu și Carpați, Austriecii plecară fără să păstreze un bulgăre din pământul românesc pe care-l ocupaseră atîta vreme și pe care-l anexaseră formal, cu jurămînt de boieri la Mitropolie, cu petreceri la București și Craiova, cu legături personale față de anume fruntași din nobilime.

Totul s'a dus ca și cum n'ar fi fost niciodată. Sînt stăpîniri care aduc cu dîsele cultura: acelea, chiar cînd dispar, lasă ceva pe urmă. Și sînt stăpîniri care nu aduc nici o dezvoltare economică normală, nici una culturală, nici un element de drept, și acelea, chiar cînd sînt în aparență, nu se cunosc, în viața poporului supus, că sînt.

VIII.

La începutul veacului al XIX-lea Sîrbi, țerani sîrbi, nemulțămii de stăpînirea turcească din provincia lor, se răscoală. Răscoala aceasta sîrbească a lui Caragheorghe, care a întemeiat Serbia modernă dar care n'a dat așezarea constituțională acestei Serbii, ci numai un impuls energetic din care a rezultat Statul din timpul nostru, este *un fapt de politică sănătoasă*. Și iată ce înseamnă un fapt de politică sănătoasă. În anume împrejurări oricine poate să ajungă aproape oriunde: acolo unde se miră singur că a ajuns. În cazul acesta, împrejurările au de-

terminat faptul; nu e un fapt istoric sănătos, fundamental, de viitor. Răscoala Sîrbilor este însă un astfel de fapt pentru că de la un capăt la altul toate masele țărănești ale Serbiei s'au ridicat însuflețite de ideia creștină, de ideia națională și de ideia de dreptate, și au izbutit să se mențină, neavînd un singur conducător care să fi căpătat măcar o elementară pregătire militară, împotriva tuturor forțelor turcești.

Rușii i-au ajutat; cu grosolanie, dar i-au ajutat. Trupe rusești, în timpul lungii ocupații din Principatele noastre, de la 1806 la 1812, au trecut în Serbia. A curs sînge rusesc alături de sîngele sîrbesc pentru dreptul la viață creștină și națională a acestui popor. Și, cînd au plecat soldații ruși, după pacea de la 1812, din Serbia, au fost petrecuți de Sîrbi cu lacrimile în ochi. Li părea rău de pace: pacea era părăsirea unei cauze pe care ar fi fost bine să o ducă pînă la sfîrșit, dar cu toate acestea niciodată nu lași să plece pe acel care și-a cheltuit viața alătura de ai tăi fără ca în inimă să ți se miște ceva.

Eu nu apăr politica Rusiei, nu sînt din acei cari după ce o viață întreagă au blăstămat-o, se trezesc, într'o bună dimineață, că din cornul de abundență rusesc au căzut toate darurile asupra noastră. Mie nu mi-e cu deosebire dragă nicio națiune prea mare; mie mi-e dragă națiunea mea, orî alta tot așa de năcăjită ca și a mea. Ceia ce nu înseamnă că nu văd în dreapta și în stînga, că nu înțeleg de unde poate să

vie folosul. Și nu trebuie răspins folosul care se oferă, cînd este întovărășit de toate garanțiile necesare și cînd totuși stai pe picioarele tale, iar nu în cîrca altora. Niciodată să nu ne suim în cîrca nimănuî pentru a căpăta orișice. Un sprijin întîmplător prinde bine oricui dar, înaintea de toate, soliditate pe propriile picioare! De aici să începem, bărbătește, iar nu cu cele două degete ridicate, copilărește, cînd de o parte, cînd de alta.

Dar orîcine trebuie să recunoască un lucru : că între politica Austriei în Balcani și a Rusiei în Balcani este o foarte mare deosebire : politica rusească a sacrificat totdeauna ceva în vederea scopurilor sale, pe cînd politica austriacă a consistat tocmai în aceea că n'a sacrificat nimic pentru a căpăta de două ori mai mult decit acela care-și sacrificase toate puterile în vederea unui anume scop. Aceasta este o formulă politică foarte dibace, dar, evident, din punct de vedere moral, detestabilă.

Asupra Serbiei și Austria și Rusia, în vremea lui Caragheorghe, își întinseseră mrejele. Numai cît una întindea mrejele diplomației sale și nu cheltuia măcar un ban, o intervenție diplomatică pe cînd cealaltă începu cu o alianță militară și cu toate sacrificiile pe care le implică o alianță militară. Caragheorghe a fost, după plecarea Rușilor, zdrobit și a trecut în Austria, care, o bucată de vreme, a fost adăpostul tuturilor detronașilor și doritorilor de tron din Serbia. Niciodată n'aũ fost prea multe amabilități pentru acei cari își pierduseră o si-

tuație decît în Austria față de pribegii Serbiei libere. Evident, e tristă lupta între dinastia întemeieto ului Serbiei, Caragheorghe, și dinastia aceleia care a consolidat acest Stat, Miloș Obrenović. În această tristă luptă, multe răsburări și multe nenorociri ar fi putut fi evitate, dacă adăpostul austriac n'ar fi fost deschis totdeauna pentru învins, pentru ca învinsul, în momentul potrivit, să fie făcut scăpat înapoi în Serbia. A fost față de Serbia din partea Austriei în timpul luptei dintre Caragheorghevi și Obrenović, exact aceeași politică pe care o făcea Polonia, dar mai ales Ardealul și Ungaria în veacul al XIV-lea și al XV-lea, față de noi: era o adevărată cultură de pretendenți, un institut de creștere a pretendenților, era oricînd la îndămină vre-un pretendent pe care l scoteau din mîncă atunci cînd trebuia. Ei bine, această politică făcută de Ardealul maghiar față de noi cîndva, s'a făcut de Austria față de Serbia în decursul secolului al XIX-lea aproape întreg.

IX.

Poate că această politică ar fi produs și mai bune rezultate pentru scopurile austriace dacă prințul Miloș n'ar fi fost un om așa de cuminte. Ni aș fi făcut plăcerea cîțiva dintre represintanții eroicului Stat sîrbe, ce se află supt dinastia Caragheorghevi, de a asista la această conferință, și eu am avut cinstea să fiu primit de regele Petru, și mi-a rămas neștersă amintirea

acestuî bun suveran patriarhal împodobind Curtea sa cu bătrînețele sale blînde. Dar aceasta nu mă împiedecă de a afirma cu orice ocazie că, dacă astăzi Serbia există, este pentru vitejia lui Caragheorghe, dar și pentru marea minte a lui Miloș Obrenović. Miloș Obrenović a înțeles un lucru: că decît să se razime pe Rusia sau pe Austria și să se smulgă din legăturile cu Turcia, cel mai bun lucru este totuși să măgulească toate pasiunile, să servească toate interesele, să împace toate temerile din Constantinopol, pentru ca, supt această formă, care de fapt nu aducea niciun fel de jenă dezvoltării Statului, să lucreze răbdător pentru întemeierea solidă a acestuî Stat. Ca vechil al Sultanului ca represintant credincios al «Împăratului» din Sтамbul, a stăpînit Miloș Obrenović, o viață întreagă, cu multe vicisitudini, cu izgoniri și reîntoarceri, Serbia. Și cînd Serbia a ieșit din minile aspre ale acestuî fiu de porcar, era un Stat pe deplin întemeiat, răzimîndu se pe conștiința puternic dezvoltată a tuturor locuitorilor săi un model de Stat țerănesc în Europa.

Și puterea Serbiei sta în acest fapt. Cine cunoaște sufletul țerănimii și cine cunoaște și sufletul claselor stăpînitoare, se pătrunde de următorul fapt: clasele stăpînitoare se aprind extraordinar de răpede; un discurs frumos, o atitudine mare, ceva care licărește la orizont, îi prinde pe toți, dar să ferească Dumnezeu să te întilnești cu ei a doua zi după un nesucces! Țeranul cînd s'a aprins, în lemnul acesta de de stejar vechiî focul luminează până la capăt,

și nimic nu poate să oprească văpaia puternică ce cuprinde pădurea întreagă. (Aplause prelungite).

Își închipuie oare domniș de la Viena și jupîniș de la Pesta (rîsete) lucrul acesta: că fineța diplomatică și succesul militar cu instrumente de distrugere perfecționate, împrumutate din dreapta și din stînga, pot să nimicească viața națională a unui popor în care nu e om, nu e femeie, nu e copil care să nu fie gata a-și da viața a îndura cele mai îngrozitoare suferințe pentru ca națiunea să fie ridicată din nou din înfrîngerea ei și să biruiască pe dușman? Oamenii aceștia habar n'aū de marile puterī istorice: cînd suflă vîntul de patimă al unei astfel de puterī zboară ca hîrtia murdară de pe drumuri toată diplomația cuceritoare a lumii! Ce vedem noi azi, sînt incidente; lucru de temeiū este însă acea viață sănătoasă și conștientă a milioanei de Sîrbi cari, aceia, nici sufletește nu vor peri și nu vor lăsa nici materialicește să dispară Statul întemeiat cu atîtea j rtf. (Călduroase aplause, îndelung prelungite.)

X.

Ca să înțelegem împrejurările acestea din urmă, trebuie să mai dăm următoarele lămuriri. Odată înaintea de războiul Crimeii, Austria visase un mare vis german, de dominație a Europei centrale și fusese înlăturată din această iluzie întâiū de Napoleon I iū, care a făcut din Împăratul Germaniei Impăratul Aus-

triei, lăsînd Germania pe sama lui, noul Împărat de Apus. Pe la 1853, această Austrie, care simția că terenul din Germania, unde se furișase din nou, diplomatic, devine din ce în ce mai slab și că Italia freamătă supt jugul administratorilor și soldaților săi, că în scurtă vreme ea se va liberă, că este o imposibilitate morală ca această Italie să mai trăiască în împrejurările în care trăise părinții și bunicii generației de la 1848, Austria își caută teren în Balcani. Nu e altceva decît ultima aruncătură — am zice franțuzește *le dernier bond* — a fiarei strînse de toate părțile care se aruncă, cu violență oarbă, asupra ultimului loc de retragere. Decî Austria, la 1853, a visat un nou vis, foarte frumos, dar care nu corespundea realităților. Și-a zis: Rusia lucrează în Balcani, Rusia intervine la Constantinopol, Rusia domină Împărăția otomană în decadență și hrănește speranțe de moștenire. Dar dacă Austria s'ar substitui Rusiei în acest rol, acum cînd, pentru această ambiție, o atacă Apusul: Franța, Anglia?

Atunci a ocupat Principatele, crezînd că nu o vom mai lăsa să plece. Și, în ceia ce privește pe Slavi din Peninsula Balcanică, înfățișîndu-se ca represintanta milioanei de Slavi: Croați, Boemi, Slovaci, Moravi, Sîrbi chiar, adăpostii pe vremuri de dînsa, li propunea o confederație slavă — ca în planul d-lui Aurel Popovici — supt steagul Habsburgilor. De aici legături cu Muntenegrul, cu Serbia, misiuni diplomatice la Constantinopol, intervenții în folosul Muntenegrenilor zdrobiți de Turci — nu

cumva să se distrugă Muntenegrul, căci ar plînge lumea din Viena pe strade.. Natural că această încercare n'a izbutit.

Războiul Crimeii totuși s'a desfășurat și Rusia a fost învinsă. A doua zi după tratatul din Paris, Austria era convinsă că rolul în Orient al Rusiei îi revine. Inșă teribilul *hodie mihi, cras tibi* s'a realizat și pentru dînsa atunci: la 1856 umilirea Rusiei, la 1859 războiul lui Napoleon al III-lea în Italia, zdrobirea armatelor lui Francisc-Iosif, liberarea celei mai mari părți a Italiei de supt stăpînirea austriacă: la 1866 lupta cu Prusia cu Italia, cu regalitatea nouă italiană, stabilitoarea unității naționale, expulsarea completă a Austriei. Ea a fost redusă de acum înainte numai la mică meschinărie diplomatică: i-au trebuit zece ani ca să se pregătească pentru lovitura de la 1876.

XI.

Era vădit că de multă vreme Rusia are în vedere sfîrșitul Turciei în Europa. Ignatiev a fost cel mai brutal represintant al Țarului la Constantinopol, de o mare francheță spirituală, care, fiindcă era spirituală, nu jignia așa de mult, dar care coprindea lucruri înspăimîntătoare în formulile ei strălucitoare. Se vorbește astăzi de panslavism. A fost un vis romantic și acela, și se știe de cînd și până cînd a trăit *cu ideie conducătoare* în Rusia; se știe doar cine a răspîndit-o și în ce mediu. Dar Rusia de astăzi este cu mult prea realistă ca să trăiască

în ilusia panslavistă a unei doctrine uitate. Ori dacă la noi a fost un poet care să declame :

Căci Roma ta e în Orient,
Constantinopol Capitală !,

are dreptul cineva să-și facă o rea idee despre sănătatea noastră intelectuală? (Zîmbete.) Am auzit și eu, nu de multă vreme, că trebuie să intrăm în războiul de acum ca să reromanisăm Peninsula Balcanică, dar nu port răspunderea teoriei, căci știu că rolul nostru este numai ca, întrebuintînd o situație mai favorisată, mai multă bogăție, o mai veche cultură, mijloace economice mai desvoltate, să căutăm a face să domnească, aici în Balcani o concordie răzimată pe drept și să ajutăm pe alții, ajutîndu-ne pe noi, prin creațiunea unui nou factor în viața popoarelor. În orice națiune, nu numai la Ruși, se găsesc oameni în capul cărora bate vîntul, dar sînt și alții cari nu sînt expuși la intemperii ca acestea.

Prin urmare, în 1876—1877 da, era o forță panslavismul. Trăia încă vechea concepție romantică în toată viața politică a Rusiei, dar ajunge un război ca acela cu Iaponia ca să se stîmpe mințile aprinse. Iarăși, un lucru spus în trecut.

Prin urmare, la 1876, Austria prevăzînd războiul și împărțirea Turciei, s'a îngrijit, printr'o convenție prealabilă, ca ea să capete Bosnia și Herțegovina. Bosnia a fost Banat unguresc, Herțegovina un element desfăcut tîrziu dintr'însa. Expansiunea Angevinilor izbutise a stabili, acum patru veacuri, o formațiune sir-

bească dependentă de regatul Ungariei. Serios vorbind, după 1867 Ungaria a înscris însă în programul ei realipirea tuturilor provinciilor arpadiene: Serbia, Rascia, Croația Bulgaria, Cumania noastră; și în rapoarte diplomatice se recunoaște că Ungaria are hotărît această tendință. A observat c'neva, un gazetar, cu multă dreptate, că jurământul din Budapesta al lui Francisc-Iosif I iu la 1867, cînd s'a întemeiat dualismul, este reeditarea aceluia al vechilor regi ai Ungariei.

Dar «qui trop embrasse mal étreint», zice proverbul, care cuprinde și un adevăr de politică. Prin urmare Bosnia și Herțegovina, supt acest raport arhaic, da, intrau în raza viitoare a politicei austriace. Austria, la 1878, a și ocupat aceste provincii pentru a introduce reforme. Aceasta este formula potrivită pentru a face să rămîie cineva într'o astfel de situație foarte multă vreme: se lasă reformele de azi pe mine și, nefăcîndu-se nimic pentru realizarea lor, se poate urmà ocupația până la nesfîrșit. De fapt, Bosnia și Herțegovina aveau înaintea de toate nevoie de reforme agrare. De aici au venit în cea mai mare parte răscoalele Bosniei, afară de cele, cu caracter religios, ale begilor latifundiarî. Ei bine, reforma n'a fost făcută de Austria nici până acum; prin urmare ea ar avea dreptul să ocupe provinciile fără termin. S'a ivit noul regim în Turcia, la 1908, începînd cu provocări într'o formă și pretențioasă și inutilă. El a șoptit Austriacilor: vine scadența Bosniei și Herțegovinei, precum striga Italienilor: vom uni

Tripolisul cît se poate mai strîns cu provinciile noastre, și Bulgarilor: ce a fost pînă acuma supt Abdul-Hamid nu e nimic acum noi, Junii Turci, vă vom face provincie integrantă a Împărăției. Natural, s'a speriat toată lumea, iar rezultatul l-am văzut, fiindcă Turcia revoluționară s'a isprăvit, și acum la Constantinopol e doar cineva care *face* pe Turcul. Vom vedea și norocul acestuia, fiindcă norocul nu e o uniformă, ci un suflet și o inimă,—lucru asupra căruia e bine de meditat.

Cînd Bosnia și Herțegovina aũ fost ocupate întăiũ, Sîrbiĩ aũ simțit o adincă durere. Bosnia de la 1878 nu era pentru Serbia modernă ceia ce fusese Bosnia veche pentru Serbia medievală. 1878 înseamnă plina dezvoltare a conștiințelor naționale. Așteptaũ de o mulțime de vreme Sîrbiĩ liberi momentul binecuvîntat de Dumnezeu cînd să între în Bosnia și Herțegovina. Încă de la 1860, toți Slaviĩ din Balcani erau în continuă agitație în vederea înlăturării stăpînirii turcești din aceste regiuni; cu Cuza Vodă se făcuse aproape o învoială în această privință: el era socotit ca arbitru în Balcani, pentru ca mișcarea generală creștină să pornească. La 1866 se răscoală Creta Tot la 1866 ceru Mihail, fiul lui Miloș, să i se dea cetatea Belgradului, în nădejdea că nu i se va da, și atunci să pornească războiul pentru eliberarea amînduror provinciilor. Iar bătrînul rege de astăzi, Nichita, amintia atunci lui Mihail vorba mai veche a unchiului său Danilo: «fă regatul Serbiei, și eu voiũ fi cel d'întăiũ care voiũ păzi la poarta palatului tău». Alianța era solid în-

temeiată între aceste două State slave, și dintr'o zi într'alta se aștepta desnodământul. *Noi înșine încheiasem un tratat, care nu era străin de aceste scopuri.*

Din nenorocire, Mihail a fost omorât; a urmat regența lui Milan, lupta între partidele politice, stăpînirea lui Milan, care, de și personal foarte bine înzestrat, a fost mai ales preocupat de vicciile sale și a compromis regalitatea, ajungîndu-se la ruina sa și a fiului său.

Astfel Sîrbiî aŭ fost o mulțime de vreme opriți — nu fără complicitatea Austriei, care li a răpit la 1877 simpatiile Rusiei a adus crearea Bulgariei rivale și i-a aruncat la 1885 asupra acestei Bulgariî, putînd abia să înlătore apoi catastrofa —, opriți în loc în desvoltarea lor. De la 1878 ei își îndreptău privirile asupra Serbiei Vechi, unde interesele sîrbești aŭ intrat tot mai mult în conflict cu ale Bulgariei. Crescînd necontentit puterile naționale, ele și-aŭ căutat drumul și în regiunile Macedoniei, și de aici a decurs situația grea, pentru noi toți, care se întîlnește astăzi, și nu e datorită numai exagerației propriilor puteri care se produce la fiecare popor a doua zi după o mare biruință. Nu ape'e sînt vinovate cînd se revarsă, ci acela care le-a împiedecat de a curge liniștit în albia lor firească. Și mai vinovată în această privință e diplomația vienesă, care n'are măcar scu sa că represintă un popor în desvoltarea sa, ci fărîmături de alte vieți naționale; iar domniî de la Pesta aŭ șanse și mai puține decît cei d'întăiu, pentru că, atîta vreme cît în casa ta

proprie nu izbutești a stabili liniștea sprijinită pe dreptate, este o nebunie să cerci peste hotare o acțiune cuceritoare. *Austria împinsese Serbia contra Bulgariei, ea-i deschisese apoi drum spre Sud, și, când, în 1912, pe acest drum s'a câștigat o mare victorie și o pradă bogată, tot Austria a rupt confederația balcanică, a adus atacul bulgar din anul trecut și, neizbutind, a provocat, într'un acces de desperare, războiul european, cea mai grozavă crimă a veacului.*

* * *

Acesta este mersul politicei austriace în Balcani. În tot ce am spus nu e un singur fapt istoric care să poată fi desmințit; ele sînt culese din experiența întregă a unui istoric, care nu s'a născut cu simpatii pentru unul sau altul, ci s'a născut numai, ca orice om normal constituit, cu iubire și ură: nesfîrșită iubire pentru drept, nesfîrșită ură pentru sila împotriva dreptului. (Călduroase aplause îndelung prelungite)

Stenografiat de HENRI STAHL.

S'a încheiat această broșură a doua zi după
ce, prin luptă, Belgradul s'a recucerit de Sîrbi!

VERIFICAT
1987

Prețul: 80 de bani